
Resensies / Reviews

Woordeboeke en Woordelyste / Dictionaries and Word-lists

R.P. Botha, G. Kroes en C.H. Winckler. *Afrikaanse Idiome en ander Vaste Uitdrukings*, 1ste uitgawe, 1ste druk 1994, xiv + 432 pp. ISBN 1 86812 539 4. Halfweghuis: Southern Boekuitgewers. Prys R59,99.

Te oordeel na onlangs verskene publikasies en hersiene herdrukke beleef Afrikaanse woordeboeke en woordeboekverwante werke tans 'n ongekende bloei. In die afgelope aantal jare het o.a. verskyn, in chronologiese volgorde, *Woordkeusegids*, 1992, van Hartevelt et al., *Bilingual phrase dictionary / Tweetalige frase-woordeboek (E-A)*¹, 1992, van P.A. Joubert, *Woordeboek van Regs- en Handelsterme. Verklarend en vertalend*, 1992, van Smuts en Smuts, *Groot Tesourus van Afrikaans*, 1994, van L.G. de Stadler, *Tweetalige aanleerderswoordeboek. Bilingual learner's dictionary*, 1993, van M. du Plessis, *Basiswoordeboek van Afrikaans*, 1994, van Gouws et al., asook hersiene herdrukke van *Verklarende Afrikaanse Woordeboek*, 1993, van Labuschagne en Eksteen, en *Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal*, 1994, van F. Odendal (red.).

By hierdie indrukwekkende lys moet nou nog *Afrikaanse Idiome en ander vaste Uitdrukings* van Botha, Kroes en Winckler gevoeg word waarin meer as 9000 Afrikaanse idiome en ander vaste uitdrukings byeengebring is.

Afrikaans word gekenmerk deur 'n sterk idiomatiese inslag en 'n rykdom aan spreekwoorde wat vra om opgeteken en bestudeer te word. Die vroegste optekening vind ons in Hoogenhout en Schoeman se *Afrikaanse Idiome, Spreekwoorde en Segswyses*, 1920, en Kritzinger, De Villiers en Pienaar se *Afrikaanse Spreekwoorde, Gesegdes, ens.*, 1922. Omdat spreekwoorde so direk verband hou met 'n volk se geskiedenis en omstandighede, sy instellinge en gewoontes, dus veranderde faktore, sal ook die optekening en bestudering van die spreekwoorde deskat van 'n taal nooit afgedaan wees nie, en om verbetering en aanvulling roep, soos trouens die geval is met alle leksikografiese arbeid. Dat dit wel die geval is, blyk uit die feit dat daar so pas 'n nuwe herdruk verskyn het van Kritzinger, De Villiers en Pienaar se *Afrikaanse Spreekwoorde, Gesegdes, ens.*, van 1922, dus ruim sewentig jaar later, nou as *Afrikaanse spreekwoorde en uitdrukings* deur Kritzinger en Sabbagha. Intussen het ook verskyn De Villiers en Gouws se *Idiomewoordeboek*, 1990.

In die lig van die feit dat daar wel versamelings bestaan waarin die spreekwoorde deskat opgeteken is, kan die vraag ontstaan of daar afdoende regverdiging bestaan vir die publikasie van 'n verdere werk. Slegs indien kan aangetoon word dat *Afrikaanse Idiome en ander vaste Uitdrukings*, voortaan slegs *Afrikaanse Idiome*, in bepaalde opsigte beter is as die ander publikasies sou 'n

saak vir die verskyning daarvan uitgemaak kon word. Omdat slegs De Villiers en Gouws se *Idiomewoordeboek* en Kritzinger en Sabbagha se *Afrikaanse spreekwoorde en uitdrukkings* algemeen beskikbaar is, sal hulle in die vergelyking betrek word.

Bloot net wat die omvang betref, verskaf *Afrikaanse Idiome* meer inligting. In *Afrikaanse Idiome* word meer as 9 000 Afrikaanse idioome en vaste uitdrukkings verklaar en van Engelse vertalings voorsien, terwyl *Idiomewoordeboek* dieselfde inligting vir net meer as 3 500 voorbeelde voorsien.

Ook die toeliggende aantekeninge vooraf (genoem "Vir die Gebruiker / For the User") bevat meer inligting as dié in die ander werke. Nie net word die gebruiklike toeligting verskaf oor hoe die gebruiker gehelp word om die lys te benut nie, dog ook ander tersaaklike gegewens word bondig verstrekk, o.a. kenmerkende eienskappe van idioome en ander vaste uitdrukkings, sowel wat betekenis as vorm betref.

Die grootste verdienste van *Afrikaanse Idiome* lê in die helderheid, sorgvuldigheid en volledigheid van sy betekenisomskrywings. Oor die algemeen verskyn daar in *Afrikaanse Idiome* addisionele inligting in vergelyking met die omskrywings in *Idiomewoordeboek*. Slegs drie voorbeelde word verskaf waar die addisionele inligting in *Afrikaanse Idiome* uitgelig word:

Die eerste die beste:	IW	die heel eerste persoon of ding wat 'n mens teëkom
	AI	die heel eerste wat voorkom sonder om 'n beter een te soek
Een gek kan meer vra as 'n honderd wyses kan beantwoord:	IW	'n mens kan vrae stel wat selfs die ontwikkeldeste / geleerdeste nie kan beantwoord nie
	IA	Afkeurend gesê van iemand wat moeilike / verspotte vrae vra; dis nie moeilik om vrae te stel wat 'n intelligente mens nie kan beantwoord nie
Die sout van die aarde:	IW	die uitgesoektes, die beste
	AI	julle is mense met besondere deugde van wie daar 'n invloed op ander moet uitgaan; julle is van die deugsamste / beste mense

Dikwels bestaan die omskrywing in *Idiomewoordeboek* en *Afrikaanse spreekwoorde en uitdrukkings* uit 'n idiomatiese uitdrukking:

dis nie alles goud wat blink nie:	IW	skyn bedrieg
	AS	skyn bedrieg
	AI	alles wat mooi lyk is nie altyd goed nie
jou iets op die hals haal:	IW	deur jou eie optrede in die knyp raak
	AI	om deur eie toedoen in die moeilik-te kom

(Waar IW = *Idiomewoordeboek*, AS = *Afrikaanse spreekwoorde en uitdrukkings*, en AI = *Afrikaanse Idiome en ander Vaste Uitdrukkings*).

Veral die niemoedertaalspreker sal ook die omskrywing, wat veronderstel is om verhelderend te wees, in die gevalle moet gaan naslaan. In *Afrikaanse Idiome* is geen soortgelyke omskrywings opgeteken nie.

Van elke inskrywing word, behalwe 'n omskrywing van die betekenis, ook 'n Engelse weergawe van die omskrywing gegee. Vir elke idioom of vaste uitdrukking word 'n kernwoord as trefwoord gebruik, en die trefwoorde word alfabeties gelys. Dit maak die naslaan van 'n spesifieke idioom veel makliker as wat die geval by *Idiomewoordeboek* is, waar die betekenis en nie die trefwoord nie van die idioom alfabeties gelys is. Vir die gebruiker van die werk is tog juis die betekenis onbekend, en 'n hele soektog word opgelewer indien al die betekenis alfabeties gelys is. Veronderstel die betekenis van die idioom 'n ou bok lus 'n groen blaartjie moet nageslaan word. In *Afrikaanse Idiome*, waar die tweede trefwoord, in die geval blaar, alfabeties gelys word, verskyn die idioom as eerste inskrywing onder bok. In *Idiomewoordeboek* word die betekenis alfabeties gelys, in dié geval nie heeltemal begryplik nie onder oud, en is die idioom die heel laaste inskrywing onder bok.

Waar 'n idioom of vaste uitdrukking meer as een kernwoord het, word meer as een kernwoord gebruik, en die tweede kernwoord word in klein hoofletters gedruk en onderstreep. Sulke idiome of uitdrukkings word dus meer as een keer in die lys opgeneem. Hierdie beginsel word egter nie konsekwent deurgevoer nie, m.a.w. die idioom of vaste uitdrukking word nie altyd onder die tweede trefwoord opgeneem nie. Die idiome onder aasvoël, nl. so LUI soos 'n aasvoël en om jou LYF aasvoël te hou, wat as voorbeelde in die toeliggende aantekeninge gegee word, is weer onder lyf opgeneem maar nie onder lui nie. Onder haan word as tweede trefwoord opgeneem baas, hen, koning, kraai en stertvere in onderskeidelik elke haan is koning / baas op sy eie mishoop, die haan kraai baie harder as die hen wat die eier gelê het, sy haan moet koning kraai, geen haan sal daarna kraai nie, en om te lyk soos 'n haan waarvan die stertvere uitgepluk is. Hiervan verskyn onder die tweede trefwoord slegs elke haan is koning op sy eie mishoop (egter onder koning en nie onder baas nie), en daar sal geen haan na kraai nie. Onder die verskillende trefwoorde word die uitdrukkinge ook nie identies opgeneem nie. Onder haan verskyn elke

haan is {koning / BAAS} op sy eie mishoop / ashoop}, en onder koning (en nie baas nie) elke HAAN is koning op sy (eie) mishoop.

Behalwe die omskrywing word van elke omskrywing ook 'n Engelse vertaling gegee, in die meeste gevalle 'n blote Engelse parafrase. Benewens die parafrase sou die gebruiker ook 'n Engelse idiomatiese ekwivalent kon verwag. Dit is in hierdie opsig dat *Idiomewoordeboek* en *Afrikaanse spreekwoorde en uitdrukings* meermale aan hierdie verwagting voldoen (hoewel ook hulle in baie gevalle slegs parafrases aangee). Enkele voorbeelde is:

Bobbejaanstuipe kry:	IW	—
	AS	to fly into a rage; to be furious
	AI	to become very, very angry
'n Ou bok lus 'n groen blaartjie:	IW	an old man likes tender chicken
	AS	he hasn't cast his colt's tooth yet
	AI	an elderly man also likes a young girl
Boontjie kry sy loontjie:	IW	every dog has its day
	AS	one gets what one looks for
	AI	evil is always punished
Een se brood is die ander se dood:	IW	one man's grain is another man's loss
	AS	one man's meat is another man's poison
	AI	when someone dies or fails, it is to the advantage of someone else
Met die Bybel onder die arm loop:	IW	be a holy Joe
	AS	do.
	AI	to be hypocritical
Van kwaad na / tot erger	IW	go from bad to worse
	AS	do.
	AI	it is going worse and worse

Wat sou kon verwag word, is dat van elke inskrywing sowel 'n Engelse ekwivalent as 'n parafrase ver skaf word, soos wat dit wel by sommige inskrywings in *Afrikaanse Idiom* verskaf word, bv. *Sy blus is uit*: he is dog-tired / exhausted.

Soos op die agterbuiteblad aangedui, is hierdie versameling 'n onmisbare hulpmiddel vir elkeen wat op geslaagde kommunikasie gesteld is. Ten spyte van enkele inkonsekwenthede waarop gewys is, is dit 'n beter en omvattender werk as soortgelyke publikasies op die mark, en kan vir sowel moedertaalspre-

kers van Afrikaans as niemoedertaalsprekers aanbeveel word. Die werk is keurig uitgegee en geen setfoute is opgeteken nie.

H.J. Lubbe
Departement Algemene Taal- en Literatuurwetenskap
Universiteit van die Oranje-Vrystaat
Bloemfontein
Suid-Afrika